

ПУБЛІЦЫСТЫКА

ПРА БЕЛАРУСКАЕ СЛОВА, ШКВАРКУ Й НАЦЫЯНАЛЬНЫ ХАРАКТАР

Тое, што беларусы для ўсяго сьвету невядомы народ, мы ўжо ўцямілі й прызвычаліся. Яшчэ пяцьдзясят гадоў таму самое Згуртаваньне Беларусаў Канады нашыя суайчыннікі ніяк не маглі зарэгістраваць: «няма такое краіны, няма такога народу»...

Так, на нас забыліся. На працягу двухсот гадоў нас секлі шаблямі, палілі агнём, нішчылі ў лягерах, труцілі гербіцыдамі й стронцыем, нас вымушалі гаварыць на чужых мовах, выціраючы з нашых галоваў нават спрадвечны наш саманазоў — «Літва», нас раскідала па сьвеце, але мы ўсё ж жывём.

Роўна празь дзьве сотні гадоў мы ізноў зьявіліся на мапах сьвету, хаця й зь іншай назвай — «Беларусь». Але дзіўная рэч: ужо тут, у Канадзе, прыходжу да думкі, што нават для нашых найбліжэйшых суседзяў — украінцаў, расейцаў, палякаў — мы народ нейкі загадкавы. Ні характару нашага ня ведаюць, ні мовы ня чулі. Сапраўды, дзе было людзям пачуць беларускае гаворкі — мо толькі на кружэлках гурту «Песьняры»...

Заходжу ва ўкраінскую сувэнірную краму, заводжу гутарку са старым гаспадаром (па ўсім відаць — «заходнік»). Глядзіць на мяне падазрона-здзіўлена: якой гэта мовай я гавару — ці то расейскай, ці то ламанай украінскай? Тлумачу: гэта, дзядзька, беларуская... Ага, позірк адразу лагаднее.

...Неяк раз на працы, у чыста ўкраінскім асяродку, маё сакрамэнтальнае пытаньне — «А калі грошы будуць даваць?» — выклікала такі рогат! «Што гэта ты гаворыш! Ужо сказала б "когда" ці хоць бы па-людзку "колы"!» Але, зь іншага боку, колькі разоў мяне прасілі пагаварыць па-беларуску, каб пачуць «вашае прыгажуні, вашае мовы». Колькі прыгожых вершаў я прачытала сябром!

А колькі мітаў-баек пра нашыя нацыянальныя рысы я тут наслухалася! Розных, амаль супрацьлеглых. «Ой! Я лічу, бела-

русы — яны такія палымяныя, свабодалюбныя!» (Ну, гэтая, відаць, нагледзелася савецкіх фільмаў пра партызанаў. Адкуль ёй ведаць, што для большасці беларусаў сёння — «бульба е, дах не цячэ, абы не было вайны...») «Я была ў Беларусі. Яны — добрыя людзі, толькі дзіўныя. Ведаеце... такія... як сказаць... заземленыя ўсе. Адны думкі — пра свой лапак зямлі. Калі ў каго няма лецішча — капае агарод дзе папала, проста ў горадзе, пад вокнамі!» (Вось гэта ўжо бліжэй да праўды.) «Я да знаёмства з табой ня думаў, што беларусы такія несур'ёзныя!» (О! Гэты дакладна пацэліў!) «А сала ў вас ядуць?» — «Го, як ядуць! Яшчэ больш, чым у вас, бо ў нас — холадна! А шкварка нам душу саграе!»

Адзін мой сябра-расеец, які ня мог надзівіцца з нашае здольнасці свабодна размаўляць з усім славянскім сьветам — украінцамі, палякамі, чэхамі, сэрбамі, — нарэшце даляў: «Трэба вывучыць адну мову — беларускую, каб разумець усіх!»

Магічнае й магутнае нашае беларускае слова... Тым больш крыўдна, што новае пакаленьне беларусаў, якое прыбывае й прыбывае ў Канаду, да гэтага часу ня мела магчымасці пабачыць тут друкаванае выданьне ў сваёй мове. Дык вось яно цяпер у вас у руках — чытайце, гартайце, пішыце!

Так, няхай нас мала тут, і няхай мы такія «размазанія» (як трапна выказаўся адзін мой сябра), і ня ведаем, наколькі хопіць у нас сілаў, умення й сродкаў, але вось яно — «Беларускае Слова» жыве, як жыве й любая нашама сэрцу Беларусь!

Цётка Александрына

з-пад Ігумену

«Беларускае Слова», № 1, студзень 2002 г.

А МОЖА, ЯНА НЯ ЗГАСЬНЕ?

Зоркі загараюцца й гаснуць. Чалавек нараджаецца й памірае. Так здараецца й з этнасамі: яны зьяўляюцца, дасягаюць росквіту й, часам бывае, зьнікаюць...

Так я думала, сабраўшыся ў далёкую дарогу са свайго «раскіданага гнязда», з таго краю, дзе пяшчотныя маткі сьпяваюць калыханкі сваім немаўляткам на чужынскай мове, дзе клапатлівыя бацькі патрабуюць, каб на гэтай мове навучалі ў школах іх дзетак, а людзі ня помняць свайго радаводу далей за бабу й дзеда. Там стомленыя вечнай працай старыя, забытыя «парці-

ей і правіцельствам», што ўголас абяцалі ім «сьветлае будучэ», дажываюць свой век у роспачы й нястачы. А маладыя паўтараюць абьякава: «Какая нам разніца, на каком языке гаварыць, гаварыць, каб жылось харашо. А без Расіі нам ня жыць».

Гэтаму народу сто гадоў бухцелі, што яго мова — ня мова, а дыялект польскай, потым сто гадоў — што гэта дыялект расейскай, потым яшчэ семдзесят — што ён наагул ня нацыя, а зусім іншае «новаабразаваніе» — «савецкі народ» і як гэта добра: жыць у супольніцтве (г. зн. — «у камунальнай кватэры») са сваім (самазваным) «старэйшым братам» (які будзе клапатліва кіраваць тваёй працай і распараджацца тваім бюджэтам).

Чалавечая гісторыя ўжо неаднойчы індывідуальна назірала, як зь яе твару зьнікалі й больш буйныя ды магутныя народы й этнасы. І гэта ня тое што я не любіла й ня верыла ў свой народ, але, асэнсоўваючы ўсю колькасць і цяжар выпрабаванняў, што выпалі на ягоную долю, бачачы ўсё яшчэ невялікую колькасць тых самаахвярных і апантаных змагароў (не пакінь іх, Божа, у іх барацьбе), што ўсё стукаюць не дастукаюцца да розуму гэтых укалыханых расейскімі абяцанкамі людзей, я была ўжо гатовая ў роспачы скарыцца й прызвычаіцца да думкі, што й гэтая зорка гасьне, і майму народу выпадае лёс дакаў, палабянаў ці лацінаў, што проста разышліся сярод іншых народаў (пэўна ж, «старэйшых братоў»).

І вось я тут, у Канадзе, сярод гэтых вясёлых, лагодных, добразычлівых людзей, якія нікога не прымушаюць і не пераконваюць мяняць сваю мову, звычаі, веру (нечым падобныя яны да беларусаў). І хоць многія зь іх нічога ня ведаюць пра мой народ і часцяком не разумеюць нашых «нацыянальных праблемаў», але спагадліва прымаюць нас якімі мы ёсць, роўнымі, у сваё вольнае супольніцтва.

І пашчасьціла мне патрапіць, хаця й не адразу, у нашу беларускую суполку. І тут адчуць сябе як дома, на радзіме, сярод сваіх. Праз паўтара году адасобленасці як бальзам на душу пачуць такую родную беларускую мову. Як я сумавала па ёй! Як гэта прыгожа: весці гаворку на нашай мове, чуць натуральную, сапраўдную мову ад старэйшых суайчыньнікаў, якіх па волі лёсу занесла сюды яшчэ больш за паўстагодзьдзя таму, якія й стварылі гэтае Згуртаваньне Беларусаў Канады. А галоўнае, менавіта тут я й адчула, што можам мы, беларусы, быць зьяднанымі, мэтанакіраванымі, плённымі. І людзі старэйшага пакаленьня — нізкі паклон ім, што прымаюць нас, маладзейшых, «савецкіх» (што скажаш), як ёсць, ня дзялячы з намі нашае

радзімы (што бывае ў іншых суполках) — нястомныя, аддалі ўсё жыццё захаванню нашых нацыянальных каштоўнасцяў. І новыя беларусы, што ўсе свае сілы й энтузіязм прыкладаюць для таго, каб нашыя суайчыньнікі не пачуваліся ў вялікай Канадзе адасоблена, а ведалі, што й тут яны сярод сваіх.

Тут, побач зь сябрамі, я адчуваю сябе інакш. Новая думка надае мне сілы й спадзяванняў: дыктатары прыходзяць і адыходзяць, а народ застаецца. Разам зь сябрамі я ізноў веру, што не загасне зорка ў небе, што мы яшчэ пабачым, як жыве й квітнее нашая родная Беларусь!

*Цётка Александрына
з-пад Ігумену*

«Беларускае Слова», № 2, травень 2002 г.

АПОСТАЛЫ РАДЗІМЫ

Ідэя гэтага артыкула нарадзілася пасля прачытання старонак дзёньніка дзяўчыны Вольгі Яноўскай, што былі апублікаваныя ў газэце «Беларускае Слова», № 2. Тады я паабяцала ёй адказаць праз газэту. Акрамя таго, мне вельмі хацелася абнародаваць прамову Язэпа Лёсіка, якую я знайшла ў бібліятэцы Згуртавання Беларусаў Канады.

— Каго любіш?
— Люблю Беларусь.
— То ўзаемна.

*Пароль паўстанцаў
1863—1864 гг.*

«Шчаслівы той, хто жыццё аддае для друзі свая»

Ці была яна хрысціянкай, загнаная на чужыну гвалтам, нашая першая «бабка» Рагнеда? А мо ўзяла яна там паганскі меч на крыўдзіцеля й разбуральніка радзімы свае — Уладзімер?.. Мы гэтага ўжо не даведаемся. Але важным ёсць тое, што полымя яе годнага й непакорнага сэрца так і ня гасне для нас.

Ці прадчувала яе праўнучка, юная прыгажуня-князьёўна Прадслава, якія пакутныя стагодзьдзі чакаюць яе радзіму, калі ўпершыню ўвайшла яна ў храм і засталася там, каб запаліць свечкі й прысьвяціць жыццё асьвеце й любові да роднае зямлі? Якія прадчуванні павялі ігуменьню Эўфрасіньню на схіле жыцця ў далёкі сьвет, каб там і заступіцца за родную зямлю?

Там, ля сьвятое Труны, «яко луча солнечная», шчыра малілася яна да самае сьмерці й запальвала, запальвала свечкі...

Зь мячом Рагнеды, крыжам Прадславы...

Колькім пакаленьням нашчадкаў яны асьвяцілі шлях! Тым, што падымалі мячы змаганьня й паходні асьветы... Што ведаем мы пра іх?

Літва пала перад нашэсьцямі, калі ў XVIII стагодзьдзі страціла палову насельніцтва... Тую найлепшую палову — адукаваную, мужную, змагарную.

Пала, але не здалася! У Беларусі паўстаньні выбухалі кожныя трыццаць гадоў. Як толькі вырасталала новае пакаленьне... Зьнішчаныя, закатаваныя, павешаныя. Гасьлі жыцці іх, як сьсечаныя шабляй свечкі... Але засталіся — справядлівасьць мячоў Тадэвуша, прамяні «Мужыцкае праўды» Кастуся!

Не пашанцавала імперыі з народамі. І што рабіць ёй з гэткамі калекам зь нягнуткімі каленямі, што ня ўмею згарбаціць сьпіну пад бізун? Выдатнае вынаходства — зьнішчыць памяць, загасіць свечкі розуму, перарабіць у чужынцаў на сваёй жа зямлі...

Што ведаем мы пра тое «паўстаньне» асьветы й адукацыі, веры й адданасьці? Пра іх — «рыцараў» беларушчыны? Ці так і застануцца яны забытымі, аблаянымі «нацдэмамі»?

Закатаваныя, расстраляныя, выгнаныя з радзімы... Але застанецца сьвятло іх веры ў Адраджэньне. Яны дойдучь да нас — іх мары-надзеі, іх малітвы, іх заповеты:

«Вашыя свечкі запаленыя, і вы становіцеся апосталамі беларускае справы. Цяпер, як ясныя зоркі, разыдзецца вы па сьвеце, каб панесьці з сабою вялікую радасьць пра ўваскрэсьненне Беларусі. Вы скажаце народу беларускаму, што айчына яго ўваскрэсла, што ўжо разьбітая дамавіна яго і далёка адкінуты камень ад гроба яго. Вы скажаце яму, што Беларусь жыла, жыве й жыць будзе ды што недалёка ўжо *Абяцаная Зямля* яе. А калі знойдзецца Тамаш няверны, што ўсумніцца ў праўдзе словаў вашых, дык скажыце яму, што вы самі бачылі яе, сваю Маці-Беларусь, і ўкладалі пальцы свае ў раны яе. А калі й гэта не дапаможа, то адыдзецца ад яго прэч, а пасьпяшайцеся туды, дзе чакаюць вас, дзе слова вашае ня будзе голасам, гукаючым у пустэчы. Але бойцеся, каб не пагасла свечка ваша, бо ня раз бура захопіць вас у дарозе, і не адну навальніцу давядзецца перажыць вам у часе свайго падарожжа. Пільнуйце й бойцеся, каб не пагасла свечка замілаваньня вашага да свае шматпакутнае Маці-Беларусі. Пільна сачэце за сабою й не забывайцеся падліваць алею ў сьвяцільнік вашы, каб было з чым сустрэць

яе, сваю Белую Русь, калі яна прыйдзе судзіць нас ва ўсёй славе сваёй»*.

«Можна любіць бяз памяці жанчыну, але ж не радзіму»

...Прагнуцца па другой палове жыцця, калі сэрца ўжо стомленае «радасцямі» сацыялізму, а галава паўнютка сівых валоў, пачаць цяплява сашкрабаць з памяці павуцінны дурных сноў... Зразумець сябе «ашуканым пакаленьнем», народжаным пад асфальтам бяспамяцтва, у цемры хлусні... Апынуцца на чужыне і ўжо тут пачуць — з вуснаў самага святлага, святага і чалавечнага, нашага дарагога «дзядулі» ўладыкі — мітрапаліта Мікалая — апошні ягоны завет: «Мы молімся за нашу святую Беларусь. Нашую — таму што мы любім яе, дзе б ні былі. Святую — таму што яна пакутуе».

Там, за акіянам, мая ўкрыжаваная радзіма. Што магу я пасьпець зрабіць для цябе?..

Царква і вера мая — Беларусь! Я пастрыгаю сябе ў манахкі твае і запальваю свечкі праўды твае...

Але што там побач, чуець?.. Маленькі, маладзенькі росток-галасок сілаю прагі святла прабівае глухату асфальту:

«Дзякуй, што прынялі.

Дзякуй, што дазволілі далучыць у вашу гармонію галасоў і свой слабенькі і недасьведчаны.

Запыталіся мяне сёння — ці баюся я? Казала, што не. Але ня так гэта! Баюся! Яшчэ як! Баюся, што як падарылі, так і адбараць маё шчасьце!»**

Ці вы ня бачыце, колькі іх — расткоў-галаскоў?.. Хутка тут будзе гай!

Але нічога ня бойцеся, юныя сябры. Шчасьце адабраць немагчыма, бо *шчасьце — гэта тое, што аддаеш сам*.

Расьціце, мацнейце і смела ідзіце... І толькі свечкі, толькі свечкі запаліце...

Цётка Александрына
з-пад Ігумену

«Беларускае Слова», № 3, лістапад 2002 г.

* Прамова Язэпа Лёсіка да выпускнікоў курсаў беларусаведы ў 1922 г. у Менску. З кнігі: Кіпель Яўхім. Эпізоды. Нью-Ёрк: Выдавецтва газэты «Беларусь», 1998. С. 74.

** Зь дзёньніка дзяўчыны Волі, старонкі якога былі апублікаваныя ў газэце «Беларускае Слова» (2002. № 2).

ЯК МЫ ВЯСНУ ЗАГУКАЛІ

(святкаваньне Дня Незалежнасьці Беларусі ў Канадзе)

Рэпартажы пісаць ня ўмею. З часоў свайго камсамольскага юнацтва маю трывалую алергію да справаздачаў, дакладаў, рэфэратаў, фанфараў і заклікаў «Даёш..!» Таму аматарам «выконваць і перавыконваць», «даганяць і пераганяць» параю адкласці маю пісаніну ўбок: пісаць буду толькі пра свае асабістыя ўражаньні. Не чакайце ад мяне пераліку дакладчыкаў з цытаваньнем урыўкаў з іх рэфэратаў. Не судзіце й за сумбурнасьць маіх нататкаў: усё запісана «па гарачых сылядох». Святкаваньні Дня Незалежнасьці БНР праходзілі ў Канадзе тры тыдні запар: у Манрэалі — 23 сакавіка, у Таронта — 30 сакавіка, у Атаве — 6 красавіка.

Мая галоўная ідэя простая, як жыццё, — мы святкавалі дзень народзінаў нашае собскае дзяржавы, імя якой Беларусь! Мы — гэта новае пакаленьне эмігрантаў, дзеці драконаўскае дзяржавы, што ўсе намаганьні прыклала, каб парасьціць з нас манкуртаў, — мы ўсё ж перанялі эстафэту ў старэйшага пакаленьня, якое захавала й данесла праз усе змрочныя гады да нас яе — *нашую* БНР. І мы проста радаваліся й веселіліся, хоць і стараліся трымацца ўзьнёсла-ўрачыста — ну, як усе дзеці, што святкуюць свой дзень народзінаў. А гэты святачны трохтыднёвы маратон — Манрэаль—Таронта—Атава — кружыў нас у коле падзеяў і ўражаньняў.

Праўда, сама тэма вымушае да сур'ёзных развагаў. Я, як і многія мае ровеснікі, прыехала ў Канаду, так і не разумеючы: чаму 25 Сакавіка? У падручніках майго дзяцінства такое даты не было... Аднойчы мой сын, студэнт *high school*, атрымаў заданьне зрабіць «проджэкт» пра якую-небудзь падзею (на выбар) з часоў Першае сусьветнае вайны. Я парайла яму: а напішы пра Беларусь. Якраз пра тое, як дзье імперыі біліся міжсобку ды на тэрыторыі трэцяе краіны — на нашай зямлі. Пра Брэсцкую мірную дамову, якая падзяліла яе на дзьве часткі. Напэўна ж, думала, канадзкія настаўнікі не акцэнтуюць на гэтым увагі. Хаця я й сама ня ведала пра гэты факт падрабязна. Сын, сапраўды, не знайшоў інфармацыі на ангельскай мове. Ужо не на жартачкі зацікаўленая, я палезла ў нашу царкоўную бібліятэку. Ойча Вячаслаў (наш жывы даведнік) пакрысе знайшоў для мяне ўсю патрэбную інфармацыю: мэмуары, гістарычныя нарысы, энцыкляпэдыі... Ідэя прыйшла сама сабой: «А напішы, сынку! Напішы гэтым канадзкім, як сярод паж-

раў і разрухі галодны, змучаны вайной мірны народ сабраўся й абвесціў сябе незалежнай дзяржавай — Народнай Рэспублікай! ...І як два ненажэрныя драпежнікі, што ваявалі між сабой, сустрэліся на тэрыторыі гэтае дзяржавы й вырашалі яе лёс, нават не запрасіўшы яе прадстаўнікоў на перамовы, — разадралі яе на дзве часткі! А потым самая доблесная Чырвоная Армія задушыла яе канчаткова». (...А я ж усё жыццё расказвала сваім сябрам-небеларусам, які спакойны й лагодны наш народ: нават рэвалюцыя прайшла ў нас мірна — прыйшоў у Менск браня-поезд, якраз на плошчу Мясьнікова, і ўсе былі шчаслівыя й кідалі ў паветра шапкі.) «Ведаеш, сын, а ўсё ж не задушылі. БНР жыве. Яна жыве за мяжой. Там, дзе мы з табой цяпер. І цяпер гэта нашая справа — берагчы яе й ня даць ёй згаснуць, як эстафэтнаму агню».

Кожны год, на кожнае святкаванне прыходзяць новыя беларусы — нашы новапрыбылыя суайчыннікі. І кожны раз даводзіцца тлумачыць, якую падзею мы тут святкуем. Таму прысутнасць часткі дакладаў як асветніцкае працы на нашых святкаваннях усё ж апраўданая. І калі я чую з прамоваў маіх равеснікаў такія ж самыя думкі й пачуцці пераасэнсавання тых падзеяў, я разумею, што гэта — наш агульны лёс, які нас яднае.

Івонка Сурвілла прывезла ў Таронта аўдыёкасэту з прамовай Васіля Быкава. Жывы голас нашага вялікага суайчынніка — гэта хвалюе й таксама дае пачуццё еднасці з радзімай і з усімі, хто па-за яе межамі.

Але душою нашых сёлетніх сустрэчаў стала, вядома, нашая госьця — пісьменьніца Вольга Іпатава. Чалавек вялікае душы, неардынарны, з адметным талентам і лёсам, яна ператварала свае выступы ў літаратурныя вечарыны. Цікавыя расказы, развагі, вершы — мы даўно ўжо засумавалі па такіх імпрэзах. Людзі віталі яе стоячы.

Адметнай падзеяй сталася й выстава твораў нашых дзяцей-мастакоў Яўгеніі Шаўчэнкі, Антося Вараб'я, Ганны й Аляксандры Русецкіх.

Мой асабісты ўдзел у гэтым святоточным маратоне быў звязаны з гуртом «Яваровы людзі», выступ якога ад пачатку меркаваўся як «цывік праграмы». Менавіта яго жадалі бачыць і чуць нашыя сябры ў Атаве й Манрэалі. (У апошнім, дарэчы, яшчэ ні разу не былі, так што гастролі абяцалі быць хвалючымі.) Я, праўда, у гурце не сьпяваю (толькі «ноты гартаю»), таму мая паездка была пад сумневам: бракавала месцаў у машынах. Але літаральна ў апошні тыдзень кіраўнічку гурту (маю сяброўку)

Віялету Кавалёву азарыла новая ідэя. Рэч у тым, што гурт рыхтаваў цыкль песень з абраду «Загуканьне вясны» й зьявілася цудоўная думка: зрабіць з гэтага нешта накіраванае на спэтаклю зь вядучым-казачнікам, які будзе тлумачыць сэнс кожнае песьні. За тры дні да паездкі яна даручае мне ўвасобіць яе мару, і мой першы марш-кідок да Манрэалю ператвараецца ў блуканьне па нэрвах: хаця тэкст і напісала за адзін дзень, але да выступу цалкам не гатовая. Праўда, усе мае дэбютанцкія хваляваньні заштрыхоўваюцца колерамі майго «шчаслівага квітка»: мне пашчасыліца ехаць у адной машыне з Вольгай Іпатавай! Што я магу сказаць — сяброўства з такім чалавекам, размовы пра гісторыю, літаратуру, філязофію — я проста пакуль што ня ў стане апісаць усе свае ўражаньні...

Манрэаль сустрэў нас хмурымі аблокамі й праліўным дажджом. Упэўненая, што менавіта яны спрычыніліся да таго, што мы раптам апынуліся ў порце. Аказалася, ня так лёгка адтуль выбрацца, не дапамагала й мапа, дарам што напісаная ня «нашай» (не ангельскай) мовай. Скончыўся дождж, і ўрэшце мы выбраліся ў цэнтар. Усе непрыемнасці, звязаныя з дажджом і блуканьнем, нам цалкам кампэнсавала наведваньне сабору Нотр-Дам. Прагуляліся й па вуліцах. Цудоўны горад, зусім не падобны да ўжо звыклага й роднага Таронта. Раптоўнае пачуццё: вуліцы Манрэалю чамусьці нагадалі Менск і навеялі крыху суму.

Прыцемкам накіраваліся да дому, дзе меліся начаваць, — і апынуліся ў порце... Каюся: я засталася ўбаку ад агульных пошукаў выйсця з гэтае загадкавае плямы на манрэальскай мапе — уся мая творчая энэргія была накіраваная на стрыманьне майго нястрымнага языка, што раптам атрымаў такую нагоду патачыць сваю вастрывню. Тымчасам я не сумавала. Як стары спартовец-валацуга, я захавала былую любоў да вандровак, і любое знаходжаньне на калёсах прыносіць мне асалоду. Тым больш кампанія добрых сяброў пераважае ўсе складанасці дарогі... Спадарства Анатоль і Крысьціна Хрэноўскія дачакаліся нас дома ўжо ўзацёмку.

Ведаеце, гэтыя нашыя беларускія хаты... Шчырыя гаспадары, гасьцінны прыём, вячэра з прымусам. А яшчэ — клапатлівыя ўмелыя рукі нашае гаспадыні — спадарыні Крысьціны: прыемна ўразілі ня толькі смачныя стравы, а й цэлая калекцыя цудоўных вышываных кашуляў і блузак. І ўсё гэта — размовы дапазна, апошняя рэпэтыцыя ў бэйсмэнце, агульны начлег са сьмехам да паўночы (што дзеці, далібог!) — я бы прыдумала

святаты, калі б іх не было, адно дзеля такіх сустрэчаў і прыгодаў.

Сама імпрэза была ўрачыстая і ў той жа час камэрная і цёплая. Бальшыня манрэальскіх беларусаў прыйшлі ў вышыванках (напэўна ж, зробленых рукамі майстрыхі Крысьціны). Я сама вельмі зацікаўленая вышыўкай і беларускімі сымбальмі й думаю, гэтаму нашаму адметнаму старажытнаму рамяству яшчэ зарана адыходзіць у нябыт, яму цалкам можа знайсціся месца ў сучасным як выяўленчым, гэтак і прыкладным мастацтве.

Цёплы сяброўскі прыём, новыя знаёмствы, сустрэчы — зноў прыходзіць думка, што святаты — добрая нагода, каб сабрацца разам, пабачыцца, пагутарыць... Здаецца, паўтараюся. Ну, што ж, як той казаў: будзем сябраваць гарадамі.

Ужо на разьвітаньне пачула: «А вы прыяжджайце да нас яшчэ. Летам! Ведаеце, у нас тут цудоўны порт — нашае ўлюбёнае месца летам...» — «М-да, — адказала я, — ваш порт — цудоўнае, чароўнае месца! Мару пабываць там яшчэ і ўлетку»... Спадзяюся, нястрымнасьць майго языка нікога на зачапіла.

Якой бы глыбокай ні была традыцыя загуканьня вясны, але ў Канадзе сьнег і мороз у першы тыдзень красавіка пасля павеснаваму цёплага надвор'я ў сакавіку — традыцыя яшчэ больш трывала!

Напярэдадні нашае паездкі ў Атаву раптам пахаладала, пайшоў мокры сьнег, які тут жа й замярзаў. Усё наваколле пакрылася ледзяной коркай. Гэта, можа, добрая нагода для фатографу, каб нарабіць дзівосных здымкаў, але не для падарожнікаў! Такі безупынны двухдзённы мокра-мерзлы сьнегапад выклікаў халадок сумневаў у нашых душах, але Атава чакала нас.

Суботні вечар ператварыў хату спадароў Пятра й Натальі Мурзёнкаў у сапраўдны «востраў чаканьня» сярод засьнежанай і туманнай Атавы. Мы выяжджалі з Таронта чатырма машынамі ў розны час, і толькі ўжо прыбыўшы да Мурзёнкаў, бальшыня з нас, асабліва жанчыны, прызнаваліся, што сапраўды баяліся, але дарогай маўчалі й толькі ў душы маліліся за нашых кіроўцаў. Хата нашых сяброў вытрывала «нашэсьце» нашае неспакойнае разнастайнае кампаніі ў складзе дваццаці двух чалавек і нагадвала ў той вечар нешта сярэдняе паміж пчаліным вульлем і тавэрнай: на кухні вячэрае чарговая «зьмена», нехта п'е сваю гарачую каву ў гасьцёўні на падлозе, бо за столікамі ідзе апошняя падрыхтоўка строяў: нешта шыецца, перашываецца, прасуецца; у бэйсмэнце (ужо традыцыйна) ідзе рэпэтыцыя; гручочуць ад ног лесьвічкі; ляскаюць уваходныя дзьверы, прымаючы ўсё новых вандроўнікаў, якіх ужо чакаюць смач-

ная, гарачая вячэра й цёплая бяседа. Пятро, наш гаспадар, аказалася, ня толькі добры прамоўца на афіцыйных імпрэзах, але й цудоўны тамада: «Я дзякую Богу, што мы ўсе сабраліся разам. Я ўдзячны Яму за гэтую магчымасьць збірацца разам, дзяліцца думкамі, разумець адзін аднаго, падтрымліваць адзін аднаго. Я спадзяюся, і надалей гэтак будзе».

Сьнегапад да раніцы скончыўся, але мороз трываўся. Ня дзеля выдалася па-зімоваму марозная й сонечная. Хаця надвор'е ўжо ня мела для нас паважнага значэньня. Мы рабілі тое, што меліся зрабіць: нашай галоўнай мэтай у Атаве было пікетаваньне Расейскае амбасады. Разам зь сябрамі — беларусамі з Атавы й Манрэалю — мы выйшлі зь бел-чырвона-белымі сыягамі й плякатамі на вуліцу насупраць будынку Расейскае амбасады, каб выказаць свой пратэст супраць плянаў расейскіх уладаў па анэксіі Беларусі. Мы скандавалі разам: «Жыве Беларусь!», «Пуцін, ганьба!», «*Independent Belarus!*», «*Hands off Belarus!*» (апошнія два, праўда, былі больш дзеля канадзкіх паліцыянтаў, што дзвюма машынамі ахоўвалі нас). Мы нават, нягледзячы на мороз, прасьпявалі гімн «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» (дарам што артысты!).

А імпрэза сьвяткаваньня Дня Незалежнасьці прайшла ў *City Hall*.

Пасьля афіцыйнае часткі прайшоў канцэрт дуэту «Простыя рэчы» з удзелам Міхаіла Рыкава (гітара) і Ўлады Шапецькі (скрыпка). Іх папурь з нашых улюбёных беларускіх песень заўсёды кранае слухачоў да сьлёз.

Наш гурт ужо другі раз з гонарам і задавальненьнем выступае ў атаўскім *City Hall*: выступы праходзяць проста ў фэе, а там, па-першае, цудоўная акустыка (якраз для загукальных песень), па-другое, да нас далучаюцца людзі, што праходзяць міма й, такім чынам, мы маем магчымасьць паказаць нашу нацыянальную спадчыну іншым канадцам. Дарэчы, я колькі разоў размаўляла з канадцамі, што ўпершыню слухалі беларускую музыку й спевы: яны атрымліваюць лёгка шок, для іх гэта сапраўды экзотыка, але якая чаруе, уражае, вабіць. Кажуць, што гэта нешта абсалютова адметнае.

Нашая новая праграма — з абрадам «Загуканьне вясны» — прайшла на біс. Малайчыны ўсе: дзяўчаты й хлопцы. Маёй сяброўцы Віялеце ёсьць чым ганарыцца. Дарэчы, вельмі цешыць тое, што цяпер у нашым гурце бальшыня — моладзь. І тое, зь якім імпэтам і адданасьцю яны ўсё больш і больш захапляюцца ўдзелам у гурце. Для іх гэта й забава, і агульная справа, і

пачуцьцё абуджэння нечага дарагога й сьвятога. Магічныя нашыя старажытныя песні: аднойчы іх пачуўшы, тым больш засьпяваўшы, — ужо не забудзеш і не пакінеш.

І я, пахвалюся, таксама атрымала пэрсанальныя падзякі (значыць, не падвяла!). Словы, сказаныя перад першым выступам Вольгай Іпатавай, якая ўжо апекавалася мною: «А ты думай, што нясеш людзям радасьць», — надалі ўпэўненасьці й спакою: сапраўды, усе тут свае, і ўсе мы тут разам. Гэта ўсё нашае агульнае.

А закончыць свае хуткія нататкі хачу словамі з майго выступу:

«Мы бачым вельмі сымбалічным, што сьвята незалежнасьці нашае радзімы прыпадае менавіта на вясну — пару адраджэньня ўсяго жывога.

А таму хочам паказаць вам частку песень з абраду загуканьня вясны. Традыцыя загуканьня вясны мела асабліва важнае значэньне. Справа ў тым, што нашыя продкі шчыра верылі, што вясну трэба абавязкава завукаць, інакш яна так і ня прыйдзе. Яны гэтую справу на самацёк не папускалі. А для гэтага карысталіся цэлым арсэналам магічных сродкаў. Перш-наперш трэба ўзяць ключы й замкнуць зіму, а вясну адмакнуць. Такім ключом ёсьць гучная песня — зь якой зьвяртаюцца да старэйшага роданачальніка як да найвышэйшае сілы прыроды. Таму што ўсе нашыя дзеянні маюць быць дабраслаўленьня нашымі продкамі.

...Скажыце, каму зіма не абрыдла?.. І ўсе глядзім прагноз па тэлевізары: чакаем, хто калі нам вясну прынясе.

А вось нашыя продкі дакладна ведалі, што рабіць.

А трэба сабрацца ўсім гуртам на самай высокай гары й сьпяваць безупынку, ды так гучна, каб чуваць было ў суседняй вёсцы — на наступным «зборным пункце». Каб песні чароўныя пераклікаліся, не спыняліся, луналі ад аднаго гурту да другога, ад Полацку да Брэсту, ад Манрэалю да Атавы, ад Атавы да Таронта... Каб далёка ў паўднёвых краінах пачулі яе нашыя птушкі, што выбраліся ўжо ў дарогу. Каб ляцелі яны на гэтыя песні, як на маякі, і не згубілі дарогі дамоў. А чаму гэта так важна? А таму, што менавіта яны нясуць у дзюбах ключы ад вясны...»

Мы — заходнія і ўсходнія, праваслаўныя й каталікі, тутэйшыя й савецкія, старыя й новыя (на каго яшчэ там нас дзялілі ў гісторыі?..) — а ўсё беларусы, — давайце выйдзем усе разам на самую высокую гару й... загукайма!

«Беларус», № 484, травень 2003 г.

БУДЗЕ НАМ УТУЛЬНЫМ КАНАДЫЙСКІ «ПЭЧВАРК»

А ў Канадзе скончыўся сэзон дажджоў і пачаўся сэзон фэстываляў. І вось ужо падымаюцца ў неба кітайскія языкатыя цмокі, імчаць навывперадкі філіпінскія шматвёсельныя чаўны, маршуюць галаногія шатляндцы ў клятчастых спадніцах, думдзяць афрыканскія барабаны, скачуць у бразільскай румбе таронтаўцы...

Фальклёрна-этнічныя фэстывалі сталі ня проста характэрнай адметнасьцю Канады. Шматнацыянальная яе сутнасьць нагадвае тутэйшую стракатую коўдру «пэчварк», ва ўзоры якое кожны этнас займае сваё адметнае месца. Гарманічны, мудрагелісты арнамент! Так прыемна ўсьведамляць, што ў гэтым сушэветным калейдаскопе сваё пачэснае й нязьменнае месца займае й нашая беларуская культура. І нам ёсьць што паказаць і чым здзівіць народ.

...Роўна два гады таму Віялета Кавалёва, толькі прыехаўшы ў Таронта, напісала: «Краіна гэтая — амаль уся нашая плянэта ў мініятуры. Тут ёсьць свой вялікі «Чайнатаўн», шматлікія польскія крамы, украінскія цэрквы, расейскія газэты, габрэйскія дантысты, нямецкія духавыя аркестры й лацінаамерыканскія карнавалы... Тут няма, на жаль, амаль нічога беларускага, добра вядомага па-за межамі Згуртаваньня Беларусаў Канады». ...А вось цяпер, праз два гады, газэта «Беларускае Слова», што пад яе рэдакцыяй, разыходзіцца з паліцаў украінскіх і расейскіх крамаў у лічаныя дні. А 21 чэрвеня павезла Віялета сваіх «Яваровых людзей» на фольк-фэстываль аж у Кітчэнэр.

Калі ўжо гартаць кроніку назад, дык можна прыгадаць, што менавіта Кітчэнэр тады, два гады таму, стаў месцам народзінаў нашага фольк-гурту, а разам з гэтым і пунктам адліку ў жыцьці таронтаўскіх беларусаў.

А пачалося ўсё з таго, што дзякуючы асабістым сувязям і намаганьням спадарыні Вікторыі Ціхановіч тымтэйшая расейская суполка запрасіла нас на мясцовы фэстываль і па-сяброўску падзялілася пятнаццацьцю хвілінамі свайго часу для выступу ў канцэрце. На што старшыня ЗБК Надзея Дробіна проста пляснула рукамі: «Ой! А што ж паказваць нам?» Ідэя, праўда, спадабалася, і, як заўсёды «генэратар ідэяў», пачала яна шукаць таленты: а хто ж тут у нас граць-пляць умее? І так ужо, відаць, было ад самага пачатку задумана Тым, хто мудрэйшы за нас, але менавіта ў гэты час і прыехала Віялета. Чалавек у гэтай справе спрактыкаваны (у Менску сьпявала й нейкі час кіравала калектывам «Майстроўня»), яна пачала недакучліва,

але пераканаўча прыводзіць да дысцыпліны нашу стыхійную, неарганізаваную групу энтузіястаў (трэба сказаць, усе з радасцю й аддалі ёй пальму адказнасці).

Часу для рэпэтыцыяў бракавала. Затое імпэту колькі было! ...На лужок перад глядачамі, мінаючы адмыслова падрыхтаваную сцэну з мікрафонамі (бо яна не ўмясціла б нас усіх), мы выйшлі, лічы, усёй суполкаю, з дзецьмі й старэйшымі, у зробленых сьпехам строях і з бел-чырвона-белымі сьцягамі...

Посьпех быў нагэтулькі ашаламляльны, што цяпер мы маем адмысловыя запыскі для ўдзелу ў фэстывалі ад яго арганізатараў.

Але ў той дзень познім вечарам на банкеце, наладжаным сябрамі-расейцамі, усё яшчэ ўзрушаныя гэтым нечаканым фурорам больш, чым віном, мы раптам пастанавілі: а давайце збірацца штотыдня й сьпяваць... І хто мог тады сабе ўявіць, чым гэта ўсё павернецца.

Сьпеўная група стала ня проста адзінкаю самадзейнасці. Ва ўмовах, калі таронтаўская парафія страціла сьвятароў і службы адбываюцца нерэгулярна, яна стала цэнтрам нашых пасядзелак-вячорак. Штотыдня людзі сустракаюцца, гутараць, гуртуюцца. Справы робяцца, жыццё ідзе.

З таго часу гурт змяніў амаль увесь свой склад. Цяпер большыня ўдзельнікаў — моладзь, што вельмі радуе. Сьпеўныя й нясьпеўныя юнакі й дзяўчаты цягнуцца да гурту, як матылі да сьвятла, а з тым уліваюцца ў жыццё Згуртаваньня. Зьмяніліся, сталі больш дасканалымі строі, абнаўляецца рэпэртуар, у які ўваходзяць старыя, нават старажытныя песьні (і дзе Віялета іх толькі знаходзіць!). «Яваровы людзі» ўдзельнічаюць ва ўсіх сьвятах і імпрэзах, што ладзіць Згуртаваньне Беларусаў Канады, езьдзяць з канцэртамі да беларусаў у іншыя гарады.

«Віялета, а ці магла ты сабе ўявіць, калі выпраўлялася ў Канаду, чым ты там будзеш займацца?» — «З усяго, што ўяўляла пра Канаду, толькі гэта й адбылося...»

...І вось зноў Кітчэнэр. Усё той жа *Victoria Park* у цэнтры гораду, тая ж сцэна. Да пачатку канцэрту публіку забаўляе, як і летась, нямецкі духавы аркестар (горад некалі заснавалі немцы, раней ён называўся Бэрлін). У праграме канцэрту ўкраінцы, грэкі, пуэртарыканцы, самалійцы... Нашыя дзяўчаты ў строях адразу прыцягваюць агульную ўвагу. Людзі падыходзяць, распытваюць, хто мы й адкуль. Нашыя строі бадай што самыя прыгожыя, людзі кажуць, што такога ніколі ня бачылі. Гэта яшчэ што!.. А вось і выступ, першы ў праграме. ...Я назіраю за рэакцыяй глядачоў: адкрытыя вочы й раты, на застылых тварах

здзіўленьне, захапленне. Потым пачынаюць выстукваць рытм ногі, пляскаць рукі... Я ўжо ведаю гэтую рэакцыю, гэты першы шок. Сапраўды, цяпер акрамя «*amazing!*» яны нічога больш сказаць ня здольныя.

Але вось больш тлумныя словы маіх сяброў-канадцаў, якім я часам наладжваю «міні-фэстывалі», даючы праслухаць дыскі зь беларускай фальклёрнай музыкай:

Сьюзан Глёб: «Калі я ўпершыню пачула музыку Беларусі, я была ашаламленая рэхам барабаннага бою канадзкіх індзейцаў. Першыя гукі ахутваюць тваё сэрца, рытм нарастае, ён падхоплівае тваё сэрца й цябе й нясе на зьдзяньне са страсьцю сьпевакоў... Я заўважаю, што мае сьцёгны рухаюцца, і я чакаю, што вось неўзабаве сьпевакі паведамяць мне нешта патэмнае. Я не разумею словаў, але адчуваю, як гукі гэтыя ўздзімаюцца з глыбіні зямлі й яны пахнуць агнём. Яны чаруюць мяне... Ну як можна словамі сказаць, што адчувае маё цела, калі яно ў экстазе?!»

Лінда Вандэрстоп (удзельніца індзейскага фальк-гурту): «Папершае, хачу сказаць, гэта — унікальныя сьпевы. Я бы не сказала, што яны падобныя да індзейскіх, хутчэй мэлёдыка песень падобная да ірляндзкай, як і музычныя інструмэнты. Як сьпявачка я бачу ўнікальнасьць у надзвычайнай гармоніі галасоў, у гэтым шматслаёвым спалучэньні мужчынскіх і жаночых галасоў, якія твораць рытм песьні нават без інструмэнтаў! Ніколі ня чула такой манеры, калі ўдзельнікі ўступаюць не адначасова. І гэтыя канцоўкі музычнае фразы: то працяглыя, то раптоўнае абрываць з нейкімі трукі ў голасе — гэта майстэрства! Вельмі ўражаная дыяпазонам настрою й эмоцыяў. Варыяцыі ад узьнёслай радасьці, нястрымнай весэласьці да пяшчотнага суму й журбы адчуваюцца выразна, нягледзячы на моўны бар'ер. Колькі моцы, свабоды, пяшчоты, любові... як быццам із сэрца самое зямлі!.. Музыка дапамагае нам дзіліцца агульнымі каштоўнасьцямі й вучыцца адзін у аднаго».

Фэстываль — гэта ня толькі канцэрт. Па ўсім парку стаяць намёты, сталы, дзе можна пабачыць і набыць якіх толькі дзівоў і чудаў, створаных майстрамі з усіх куткоў сьвету. Індзейскія «дрымкэтчары» («лаўцы сноў»), узбэцкія цюбяцэйкі, эгіпцкія папірусы, пэруанскія губныя гармонікі, пэрсідзкія бранзалеты, афрыканскія глякі... Нас прывабіла выстава пакістанскіх вырабаў з оніксу. Доўга круціла я ў руках прыгожыя фігуркі й пацеркі, размаўляла з майстрамі, а думкі мае блыталіся з пытаньнямі. Няма тут беларускае палаткі, а як бы дзівіліся людзі нашай вышыўцы, саломцы, кераміцы... Раптам успомніла: у

мяне ж з сабою бурштынавыя пацеркі (ад майго строю, яшчэ маміны...). «Хлопцы, а ці ведаеце вы гэтка камень?» — «О, прыгожа! Які лёгкі! Ці ж гэта камень?» Я тлумачыла, а яны глядзелі на мяне няўцямна... «О, бой! Я ж чуў пра гэта! Смала сасны! Амбэр... Вось як яно выглядае. Адкуль гэта?» — «Зь Беларусі». — «Беларусь?.. Ага, хакейная каманда!.. Прызнацца, я толькі на Алімпіядзе пра Беларусь і пачуў». (Вось жа, сапраўды, наперадзе плянэты усёй, побач з расейскім балетам ды індыйскім кіно...)

Падаліся дамоў, ідзём каля «харчовых радоў»: каўкаскія шашлыкi, карэйскія разнасолы, бэльгійскія вафлі... «Віялета, уяўляеш, а як бы тут нашыя дранікі з мачанкай...» — «А хто рабіцьме? Нас на ўсё пра ўсё два дзясяткі чалавек, і так ужо кожны й жнец, і швец... Ат, кінь».

Цудоўны горад Кітчэнэр... А можа, нашыя майстры, кулінары, камэрсанты ўжо едуць да нас?

...Сонца ўзнімалася ўсё вышэй. Заканчваўся чэрвень — сезон дажджоў.

Гарачае лета ахутвае, пакрывае сьпякотнай коўдрай Канаду. І круцяць, закручваюць яе каляровыя карнавалы. Сезон фэсты-валяў у разгары...

«Беларусь», № 487, жнівень 2003 г.

«Наша Ніва», 21 жніўня 2003 г.

БЕЛАРУСЫ, ВАС ЧАКАЮЦЬ КНІГІ! ЦІ СЬМЕХ ПРАЗ БОЛЬ

Назва вабіла, распаляла цікаўнасьць. Гаватка — гэта што ж такое? Мянуска (на ўспамін прыходзіў «Гаўрош»)? Ці назва зброі? Ці, можа, яшчэ якое невядомае мне слова — ці мала я іх ужо тут пачула й прачытала ў кнігах «старое эміграцыі»?.. А гербавая «кірпатая» птушка, названая аўтарам «дзярлівай», расставіўшы крылы ў бакі, хітра касавурылася на мяне з вокладкі кнігі, дражніла мянускай: «дзярлівая» нагадвала расейскае «драчливая».

...Напэўна, упершыню ў маім жыцці сталася так, што я спачатку пазнаёмілася з чалавекам, а потым зь ягонымі кнігамі. Дый ці многа ў сваім жыцці я сустрэкала іх, пісьменьнікаў? Трэба ж было прыехаць у Канаду, уключыцца ў жыццё ЗБК, каб пасябраваць тут з добрым і разумным, вясёлым і шчырым, але й вострым на язык чалавекам, якім ёсьць выдатны (але не-

дастаткова вядомы пакуль на радзіме!) беларускі пісьменьнік Кастусь Акула.

...Нашае знаёмства пачалося з таго, што ён даверліва, як старому сябру, расказаў адну гісторыю з часоў свае маладосьці: удзельнічаў у нейкай дэманстрацыі; толькі памкнуўся быў здзейсніць палітычны подзьвіг, як на яго, бач, пусьцілі конную паліцыю. «...Слухай, а ты ведаеш, як на кані атакуюць?» — «Ага, ведаю. Задам!» — «Го, да ты ўсё ведаеш!.. Але, скажу табе, ніхто ня можа зладзіць з конскім азадкам!»

Потым было яшчэ шмат аповедаў зь ягонага складанага, супярэчлівага жыцця, поўнага й трагічных, і камічных падзеяў. А таксама неардынарных учынкаў, што зрабілі яго адметна вядомым, але далёка не ў літаратурных колах.

Напэўна, праз гэтыя подзьвігі яго як лідэра «штурмавой брыгады» канадзкіх студэнтаў, якая граміла на палітычных дэманстрацыях левых ды камуністаў, ведала таронтаўская паліцыя, улучыўшы ў свой «чорны сьпіс». А ў такіх чорных сьпісах, але ўжо славутых заакіяньскіх «органаў», ён трапіў, калі са сваёй брыгадай наладзіў ветлівую сустрэчу Ансамблю песьні й танцаў Чырвонай Арміі: «Мы рады прывітаваць вас на благословенной канадскай земле! И мы ненавидим коммунистический режим так же, как ненавидите его вы!» («Ты ж ведаеш, палова зь іх — «левыя»: «спартоўцы» вось з такімі пузамі — кэгэбэшнікі!»)

Гэты «цёмны шыбенік, што бадзяўся на задворках «вольнага сьвету»*, заслужыў званьне «ганаровага агента» ЦРУ, калі наладзіў асьветніцкую імпрэзу для наведвальнікаў беларускага дня на Манрэальскай сусьветнай выставе «ЕХРО-67»: з клічам «Сьмерць крамлёўскім забойцам! Свабоду беларускаму народу!» шпурнуў у натоўп пачак улётак, у якіх тлумачылася, што існуе ў Канадзе Згуртаваньне Беларусаў Канады й яно змагаецца за незалежнасьць Беларусі. (Па дарозе ў суд ён нястомна працягваў адукацыйную місію, супакоіўшы свайго бялявага канваіра, што ягонае незразумелае прозьвішча *Kozel* азначае на мове ягоных продкаў прадстаўніка менавіта мужчынскага полу ўсім вядомае жывёлы.)

...Цяпер яму семдзесят восем. Ён мудры, але не стары. Ён паспайнеў, але ўсё такі ж безжурботны й дасьціпны, а часам

* Цытата з кнігі фэльтэтонаў пра беларускую эміграцыю: Мацкевіч В. Выкапні. Мн., 1973. С. 52. Эпітэт змайстраваны савецкім аўтарам менавіта для Кастуса Акулы.

і зьедлівы. Усё яшчэ поўны цікаўнасьці да ўсяго, што адбываецца ў сьвеце, і жаданьня працаваць.

А подзьвігам сталася ўсё ягонае жыцьцё.

...Ён пакінуў сваю радзіму ў 1944 годзе, каб пазьбегнуць савецкіх рэпрэсіяў: да гэтага часу ён уступіў у Беларускаю Краёвую Абарону, што змагалася за незалежнасьць Беларусі. Потым далучыўся да 2-га Польскага корпусу Брытанскае Арміі. З гэтае ж прычыны зьмяніў сваё імя Аляксандар Качан на Кастусь Акула. (У польскай афіцэрскай школе ў Англіі наконт яго — адзінага беларуса — палякі перасьцерагалі: «Не чапайце Акулы: бо ён укусіць!» — бо гэты рослы, магутны дзяцюк мог абараніць свой нацыянальны гонар ня толькі вялізнымі кулакамі, але й вострым языком!)

Эміграцыя ў Канаду не была асаблівым выбарам. Сярод цэлай хвалі павяенных перасяленцаў Канада прыняла й тысячы беларусаў. Краіна дала нам спакойны, надзейны прытулак, а галоўнае, тое, чаго ня мелі мы на радзіме — магчымасьць захоўваць сваю нацыянальную свабоду. Тут Акула стаў адным з ініцыятараў стварэньня ЗБК і аднаўленьня Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы на выгнаньні, а таксама арганізаваў беларускі друк. Гэтае пакаленьне беларускае эміграцыі ўсё намаганьні свае прыклала да таго, каб тут, у вольным сьвеце, нас прызналі як адметную нацыю, і як паняволеную нацыю асабліва.

Акула турбаваў ня толькі паліцыю. Ён шмат супрацоўнічаў з канадзкімі й таронтаўскімі выданьнямі. Сябры ўраду памятаюць яго таксама: «Акула ваш трымаецца яшчэ? Як ён там?»

Для мяне так і засталася загадкай — таямнічай і захапляльнай! — як ён пасьпяваў працаваць на фабрыцы, даглядаць сям'ю, выпускаць газеты, выконваць абавязкі старшыні ЗБК і яшчэ пісаць кнігі?! А лёс ягоны ня быў просты: жонка цяжка хварэла. Хварэлі й дзеці (выхавала іх спадарства Акулаў чацьвёра). Сын Алесь памёр 20-гадовым.

Ён выдаваў свае кнігі за ўласны кошт і ніколі ня меў зь іх прыбытку. Злыя языкі жартавалі, што Акула сам піша кнігі, сам іх выдае й сам чытае. Але ён заўсёды гаварыў: «Я не пішу за грошы». А цяпер ён дапамагае іншым: дасылае грошы на Беларусь для падтрымкі маладых пісьменьнікаў, незалежных выданьняў і іншых грамадзкіх ініцыятываў. Сьв. пам. Васіль Быкаў у тэлефоннай размове з канадзкай дасьледніцай свае творчасьці Зінаідай Гімпелевіч аднойчы запытаўся: «Ці ёсьць там у Акулы што паесці ў хаце: ён жа ўсё свае грошы раздае!»

А кнігі Кастуся Акулы яшчэ чакаюць сваіх чытачоў. І сапраўдная, заслужаная вядомасьць і любоў суайчыньнікаў яшчэ прыйдуць да яго. Раман «Змагарныя дарогі» ўжо знайшоў сваю дарогу на радзіму й адразу, у 1995 годзе, нягледзячы на разгубленьня пратэсты «сьвежаабранага» кіраўніцтва, атрымаў Нацыянальнаю прэмію. Пасьля таго шлях, зразумела, закрыўся ізноў...

Я сваё знаёмства з творамі Акулы пачала з «Гараваткі» — рамана ў трох кнігах: «Дзярлівая птушка», «Закрываўленае сонца» й «Беларусы, вас чакае зямля!»

...Недзе на поўначы Беларусі (адкуль родам сам аўтар), каля адметнага агромністага сугра (ці кургана) Гараваткі, сярод лясоў, у лагчыне ўтульна размясьцілася ціхая вёсачка Літоўцы. Жыве там сабе пад Богам і сонцам мірны, працавіты народ. І ўсё б нічога, але «пашчасьціла» менавіта тут пралегчы вялікаму гасьцінцу, што сабраў у сабе ўсе шляхі з усходу на захад і назварот. А таму так ужо лёсам склалася: пераканаўся за стагодзьдзі «літоўскі люд, што як калі дзе гістарычны вецер і раздзьмухае вялікую буру, дык не мінуць ёй іхнае краіны й Літоўцаў». Каго толькі й чаго не насіла па гэтых шляхах! І ўсё больш шчодрых «вызвольнікаў» усіх родаў і кшталтаў. Помнілі тут людзі яшчэ «напалеонаўскіх пранцузаў», а зусім нядаўна толькі «памірылі» яны ў гараватчыных нетрах тых, што іншага месца сабе ва ўсім сьвеце былі не знайшлі, як ускараскацца во на Гараватку, каб за грудкі тут узяцца й хойдацца між сабой — адны за «гаймат», другія «за веру, цара й ацечаства».

Разам са старым, як легенда, магутным волатам-дубам Архіпам, што стагодзьдзямі азірае наваколле са сьпіны Гараваткі, мы станем сьведкамі жыцьця вёскі Літоўцы на працягу трох канкрэтных азначаных гісторыяў і кнігамі пэрыядаў. У «Дзярлівай птушцы» — пад уладай Польшчы; потым «дзярліваю (драпежную) птушку» зьменяць «закрываўленьня» серп і молат; а далей тое чырвонае «сонца вызваленьня» саступіць месца чарговым «вызвольнікам зь непераможнага Райху», што будуць шчыра надзяляць беларусаў беларускай зямлёю — кожнаму, колькі хто захоча! — ну вось хоць бы й мэтар на тры...

Нам прапануецца паглядзець на падзеі гэтага бурлівага, супярэчлівага й яшчэ не да канца асэнсаванага пэрыяду нашася гісторыі не празь старонкі савецкае кронікі, а вачамі літоўскіх сялянцаў. І галоўная каштоўнасьць рамана ў тым, што аніводны эпізод, ніводзін пэрсанаж у рамане не прыдуманьня аўтарам (зьмененьня толькі імёны; а некаторыя героі жывуць там і да

гэтае пары). Хаця сам Кастусь не хацеў бы, каб раман лічылі проста аўтабіяграфічным творам. Не, цымус ня ў гэтым!

А справа ў тым, што ты паступова заўважыш, што і ўсе гэтыя гісторыі, сьмешныя й сумныя, і чалавечыя лёсы, перакручаныя ў гістарычнай мясарэзцы разам зь лёсам краіны (як той казаў, «наўмысна не прыдумаеш» — ды й ня трэба!) нейкім чынам не чужыя табе. Ты ўспомніш, што гэтакія ж развагі й думкі ты чуў ад сваіх бацькоў і дзядоў. Чуў, але тады не зрабіў апошніх некалькіх крокаў да тае, іншае праўды, а толькі сёння пагаджаешся, што «вызвольнікі» бяруцца ў двукосьсе, а «партызаны» замяняюцца на «балышавіцкія банды» нездарма. А ў сымптомах «чужое моднае хваробы» пазнаеш сьветлыя ідэі самага правільнага ў сьвеце вучэння... І ты ўбачыш жыцьцё, якім яно й было — праўдзівым. Гэтай праўдзе можна верыць — бо занатоўвалася яна, кранікавалася чалавекам, якому не было патрэбы азірацца ні на дырэктывы «руководящей и направляющей», ні на статуты якіх бы там ні было «творческих союзов».

Той, хто цікавіцца новым поглядам на падзеі перадавае яна й ваеннага часу ў Беларусі, але засынае на сур'ёзных гістарычных артыкулах — чытайце Акулу! Голас ягоны, што вы пачуеце са старонак кнігі, часам вясёлы да сарказму, часам горкі да болю; мова ягоная такая калярытная, якую цяпер, можа, толькі на вёсцы ад якога зухаватага дзеда-барадзеда й пачуеш, — сумаваць вам не дадуць!

...А што ж Гараватка? Дык там легенда пра яе ёсьць. А як жа ў нашым краі безь легенды! Звалі князя Гаравік... Але далей я раскажашь ня буду — Кастусь ужо зрабіў гэта лепш за мяне — чытайце.

Чытайце — нарагочаецца, наплачаецца... а заадно спазнаеце тае праўды, што перахоўвала тут нашая «старая эміграцыя».

Калі б я прачытала гэтыя кнігі ў 70-х гадох — я б сапраўды падумала, што іх напісаў агент ЦРУ. Калі б я прачытала іх у сярэдзіне 80-х — яны б былі для мяне поўным адкрыццём. Але я чытаю іх толькі цяпер... Цяпер гэта — мудрасьць. І прыклад.

...Ат, можа, ці ня раз пашкадавала, што ня ведала яго маладым, у тыя яго зухаватыя гады, калі пісалася «Гараватка». Але ж я тады яшчэ толькі вастрыла свой язык аб соску ў калысцы: Кастусь дакладна равеснік майго бацькі. Але бацькі майго ўжо даўно ў мяне няма. А ёсьць тут, у Канадзе, добры й мудры дзядзька Кастусь. І я вучуся ў яго.

Я вучуся ў яго цяроплівасьці й аптымізму. Я вучуся берагчы нашу Веру ў Адраджэньне й Незалежнасьць, як захоўваў яе й змагаўся за яе праз гады й гады выгнаньня ён.

Ён вучыць мяне: «Аддзялі свой розум ад сэрца. Усе чалавечыя беды зьяўляюцца ад страху й панікі ў ягоным сэрцы. Я ведаю, гэта ня так проста. Я сам вучуся гэтага праз усё жыцьцё. ...Я ведаю, тваё сэрца поўнае гора; гэта ня можа быць інакш. Зрабі гэта — тваё сэрца й твой розум вартыя таго. Ты мусіш».

Ён гаворыць: «Творчасьць нараджаецца ад болю». І я згодная з ім: гэта так і ёсьць для нас цяпер. Але спадзяюся, што ў будучыні будзе па-іншаму.

...«Слухай, а ты ведаеш, што дапамагае нам так упарта трымацца ў гэтым сьвеце й выжываць?» — «Але, ведаю!» — «Ага, ты ўсё ведаеш!.. То так, гэта Гумар!»

Гэта так. Я веру яму. Я адчуваю боль з кожнае старонкі ягонай кнігі, таму што кожная зь іх прымушае мяне сьмяяцца.

«Беларускае Слова», № 8-9, жнівень 2004 г.

...І ВОЧЫ ДЗЯЎЧЫНКІ З ВОГНЕННАЙ ВЁСКІ

*У імя Бога, самага Спагадлівага,
самага Міласэрнага*

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!

У гэтыя цёмныя часы мы просім Цябе:

Дай нам ведаў і мудрасьці

Рабіць правільны выбар і трымацца Праўды.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!

Мы просім Цябе: зрабі нас Прыхільнікамі Міру.

Каб мы баранілі Праўду й Справядлівасьць

Толькі словам і ўчынками.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!

Мы просім Цябе: зрабі нас Заступнікамі Міру.

Дай нам сілу, мужнасьць і волю,

Каб мы маглі супрацьстаяць несправядлівасьці й гвалту.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!

Мы просім Цябе: зрабі нас Абаронцамі Міру.

Каб мы маглі супрацьстаяць Прыгнятальнікам зямлі,

Якая належыць людзям рознай веры й расы.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!
Мы просім Цябе: ахіні нас, каб ня стаць нам Адхільнікамі Міру.
Тымі, хто пераборліва грэбуючы Правамі чалавека
Падбухторвае й дапамагае гвалту.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!
Мы просім Цябе: адхілі нас ад Руйнаваньня Міру.
Каб ня сталі мы цярпімымі да прыгняценьня
Праз нашае маўчаньне й бязьдзейнасьць.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!
Мы просім Цябе: ня дай нам стаць сярод Герастратаў.
Тых, хто гаворыць за мір,
А сам накладае санкцыі й абвешчае вайну, якая забівае нявінных.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!
Мы просім Цябе: ня дай нам Забыцца
На жахі ўсіх генацыдаў, прошлых і цяперашніх,
Каб мы не паўтаралі зверстваў, якія мы так палка праклінаем.

О Госпадзе, Спагадлівы й Міласэрны!
У гэтую патрабавальную гадзіну мы просім Цябе: дапамагі нам
Асягнуць Міру
Праз нашую безупынную працу, каб пакончыць з усёй
Несправядлівасьцю,
І
Праз нашую безупынную й няўхільную працу, каб пакончыць з
Прыгнётам.

Амінь.

Гэтую Малітву — зварот да Госпада Ісуса Хрыста — склаў добры й лагодны чалавек Ахмэд Мацьяр (*Ahmed Motiar*). Так, мусульманін. Мусульманін, народжаны ў Паўднёвай Афрыцы, які спазнаў на сабе нялюдзкасьць апартэіду. «Мая *Малітва за Мір* была натхнёная павучаньнем Ісуса Хрыста, які сказаў: «*Ня мір Я прыйшоў прынесці, а меч*» (Мацьвей, 10:34). Сутнасьць гэтага паведамленьня палягае для нас у тым, што мір ня прыйдзе празь «меч», але праз нашую актыўную дзейнасьць, накіраваную на тое, каб пакончыць зь несправядлівасьцю й прыгнётам».

Ахмэд Мацьяр як прадстаўнік Рады Згуртаваньня Мусульманаў Канады зачытаў сваю малітву напрыканцы імпрэзы,

прысьвечанай «Тыдню супраць генацыду», якая адбылася сёлета 23 сакавіка ў Доме ўраду Антарыё. Ініцыятарам і арганізатарам «Тыдня» й імпрэзы — тых, што адбыліся, і тых, што маюць праводзіцца штогод, — зьяўляецца арганізацыя «Канадзійцы За Музей Генацыду». Мэтай яе ёсьць асьветніцкая праца па вызначэньні сапраўдных і справядлівых — агульных для ўсяго чалавецтва — поглядаў на зьявы расізму, дыскрымінацыі й генацыду, а таксама яднаньне ўсіх міралюбных сілаў з тым, каб пакончыць з гвалтам на нашай плянэце. Цяпер у арганізацыі больш за сорок нацыянальных супалак-сяброў.

А пачалася імпрэза з Малітвы-навучаньня-ў-добры- шлях, зробленай сьвятаром-шаманам Графтанам Антонам ад імя індзейскіх плямёнаў Канады — народаў першапасяленцаў на гэтай зямлі, народаў, якія напоўніцу спазналі ўсе жахі генацыду.

Уздыхаліся малітвы, маўчала памінальная хвіліна... А ў гэты час на ўдзельнікаў імпрэзы, канадзійцаў з рознымі тварамі, веравызнаньнямі, звычкамі глядзелі вочы дзяцей, ахвяраў генацыду, з усіх куткоў сьвету — і сярод іх і вочы беларускае дзяўчынкі «з вогненнае вёскі» — у якіх пакута й папрок: «Будзьце пільныя!» Гэта — фотавэрнісаж, падрыхтаваны сэрбам Баянам Пятровічам. «Калі я разьбіраў здымкі, дасланыя мне, яны былі бяз подпісаў (такімі былі ўмовы выставы) і я ня ведаў, чые гэта былі твары, але чым я быў уражаны — незалежна ад колеру скуры й валасоў — вочы ва ўсіх былі абсалютова аднолькавыя. Пакута й жах ня маюць нацыянальнасьці», — сказаў ён у сваім выступе.

Няма рэлігіяў «правільных» ці «няправільных», ваяўнічых ці агрэсіўных. Ёсьць палітыкі, якія выкарыстоўваюць рэлігію ў сваіх мэтах. Мы мусім быць мудрымі, цярпімымі й цярплівымі. Адночы людзі зразумеюць і прымуць адзіную простую Ісціну: усе рэлігіі гавораць адно й тое ж — ёсьць Бог; Ён любіць нас усіх; і Ён навучае нас любіць адзін аднаго.

Гвалт і генацыд ня маюць нацыянальнасьці. Яны ёсьць толькі мэтай самой у сабе. Сутнасьць яе — нішчэньне.

Сутнасьць нацыяў — творчаць і разьвіцьцё шляхам этнакультуры. Уся прыгажосць сьвету, створанага Богам, у разнастайнасьці й роўнасьці ягоных культураў.

Божа, навучы нас мудрасьці, цярпімасьці й цярплівасьці.

У імя Жыцця.

«Беларускае Слова», № 8-9, жнівень 2004 г.